

Een nederzetting uit de midden-IJzertijd te Kontich, *Blauwesteen* (prov. Antwerpen)

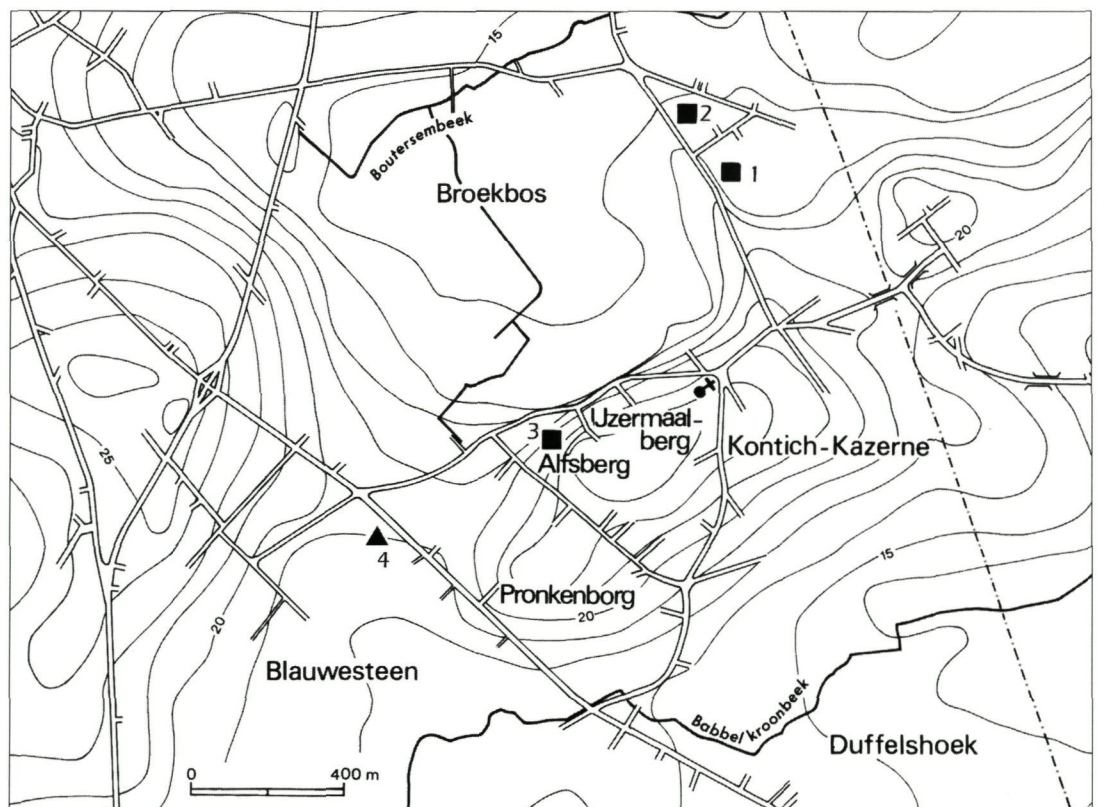
Henri Verbeeck

1 Inleiding

1.1 TOPOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

De site *Blauwesteen* ligt tussen de Mechelse en Duffelse Steenweg te Kontich. Zij bevindt zich

op ca. 1300 m ten zuidwesten van *Kapelleveld/ Steenakker* en ca. 450 m ten zuidwesten van de *Alfsberg*, twee sites waar de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie (AVRA) en het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) reeds eerder archeologisch onderzoek uitvoerden (fig. 1)¹.

¹ Lauwers 1971; Lauwers 1974; Lauwers 1975; Verbeeck *et al.* 1986; Verbeeck & Lauwers 1987; Verbeeck 1987; Verbeeck & Lauwers 1988; Annaert 1993; Annaert 1994; Annaert 1995.

1 Topografische situering.
Situation topographique du site.

1. Steenakker
2. Kapelleveld

3. Alfsberg
4. Opgravingsterrein

De geologische formaties die het substraat vormen in de gemeente Kontich zijn van oost naar west samengesteld uit grove mariene glauconietzanden (Antwerpiaan) en Boomse klei (Rupeliaan). Tijdens het Pleistoceen dekte zandig en lemig materiaal dit substraat af. Ten gevolge van verspoeling en verglijding werd tertiair (vooral zandig) materiaal verplaatst en met deze sedimenten vermengd.

De bodem van het opgegraven terrein bestaat uit lichte kleigrond, samengesteld uit sterk gleyige gronden op kleilig materiaal met reductiehorizont. Deze vormen op de rand van de vallei van de Babbelkroonbeek een wig in de matig natte lemige zandgronden met verbrokkelde textuur B horizont².

Het voorkomen van vooral alluviale gronden samen met de aanwezigheid van uitgesproken gleyverschijnselen op minder dan 50 cm diepte zorgt voor een tamelijk slechte drainering.

Het terrein, tussen de 17 en 18 m hoogtelijn gelegen, helt lichtjes af naar de Babbelkroonbeek die ongeveer 400 m zuidelijker loopt, maar blijft overwegend vochtig.

Zowel op de Ferrariskaart als op de topografische kaart wordt dit gebied als moerassige zone aangeduid³.

1.2 TOPONYMIE

De site heeft als toponiem *Den Heiaard*, met oudste vermelding in 1672, en ligt in *Blauwsteenbossen*. Aard wordt verklaard als "grond van mindere hoedanigheid, meestal (doch niet uitsluitend) vochtig". *Den Heiaard* wordt verklaard als "minder goede gronden, met (heide)kruid begroeid"⁴. *Blauwe(n)steenbossen* behoren tot het domein van de hoeve *De Blauwe Steen*, met oudste datering in 1534. In de buurt van *Blauwe Steen* moet het reeds in 1398 vermelde toponiem *Tommelt* hebben gelegen⁵. Stockmans situeert dit toponiem ten noorden van de hoeve *Blauwe Steen*. Van Passen lokaliseert het echter ten zuidoosten ervan, dit is in het *Blauwsteenbos*. Pastoor De Lièvre vermeldt in 1761-1763 tijdens één van zijn processen tegen de tiendheffers over de herstelling van de kerktoeren, de vondst van *urnae cinerales* bij het rooien van het *Blauwensteens bosch*⁶.

1.3 HISTORIEK VAN HET ONDERZOEK

Bij de aanleg van de KMO-zone *Blauwesteen* prospecteerde AVRA, vanaf het najaar van 1988, verscheidene bouwputten op dit terrein (fig. 2).

Op het perceel Duffelsesteenweg nr 154, kadastraal Sectie E, 1ste blad, nr 75d, werden hierbij verschillende archeologische sporen waargenomen. De heer Milo, eigenaar van dit terrein, gaf de toestemming het nog niet met stabilisatie-

zand opgevulde en door grondwater overspoelde deel van de bouwput te onderzoeken (fig. 2: 1a-b). Op het terreinonderdeel 'a' werden naast een greppel en twee kuilen nog minstens negen paalkuilen ingetekend. Naast één scherf middeleeuws aardewerk konden hier nog 39 scherven handgevormd aardewerk worden verzameld. Op het terreinonderdeel (b) lag een drietal kuilen, waarvan minstens één als paalkuil herkend werd.

De heren Van Eeckhoven en Tanaka, eigenaars van respectievelijk de percelen nr 150, kadastraal Sectie E, 1ste blad, nr 50a, en nr 152, kadastraal bekend onder Sectie E, 1ste blad, nr 75c, verleenden ons, voor de aanvang van de bouwwerken, de toelating een beperkt archeologisch onderzoek uit te voeren.

In de proefsleuf op het perceel nr 150 was slechts één lichtgrijze verkleuring zichtbaar. (fig. 2: 2)⁷.

Op het perceel nr 152 werden van april 1989 tot april 1990 in totaal 2500 m² archeologisch onderzocht (fig. 2: 3). Door de permanente hoge waterstand (mede als gevolg van de afwatering van de aanpalende bebouwde en opgehoogde terreinen), diende het onderzoek echter voortijdig te worden stopgezet. Zo werden de zones A en B wel machinaal afgegraven en gefotografeerd, maar was verder onderzoek onmogelijk (Pl. I: A-B). De resultaten van dit onderzoek, uitgevoerd door AVRA in samenwerking met de voormalige Nationale Dienst voor Opgravingen (later IAP, thans VIOE) worden verder behandeld.

Op het perceel 158d, kadastraal Sectie E, 1ste blad, nr 77a, werd in 1990 naast een zone met middeleeuwse sporen nog een tweetal concentraties van paalkuilen en greppels met uitsluitend scherven handgevormd aardewerk aangetroffen (fig. 2: 4)⁸.

Op de hoek Duffelsesteenweg/Singel werden twee kuilen genoteerd die uitsluitend scherven handgevormd aardewerk bevatten (fig. 2: 5)⁹.

Op de percelen Heideveldekens 7 en 16, kadastraal Sectie E, 1ste blad, nr 74v en 74m, waren er sporen van twee parallelle NNO-ZZW georiënteerde greppels van 40 cm breedte met een onderlinge afstand van ongeveer 6 m (fig.

² Baeyens & Deckers 1968; Baeyens 1975.

³ Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgenomen op initiatief van Graaf de Ferraris, Lier, deel 90 (E1), zoals heruitgegeven door de Koninklijke Bibliotheek van België, Pro Civitate, Brussel, 1965.

⁴ Topografische kaart van het Nationaal Geografisch Instituut, deel 15/7-8, Hoboken-Kontich, 2de uitgaven, 1971.

⁵ Van Passen 1962, 260.

⁶ Van Passen 1962, 577.

⁷ Van Passen 1988, 12.

⁸ Verbeeck 1989, 37.

⁹ Verbeeck & Troupin 1990, 53.

⁹ Verbeeck & Troupin 1990, 52-53.

2 Verkaveling Blauwesteen. Situatieplan.
Plan du lotissement 'Kontich-Blauwesteen'.

2: 6). Minstens één van deze greppels behoort tot de vroegere perceelsbegrenzing. Vondsten ontbraken¹⁰.

In 1991 werd bij veldprospectie op het terrein tussen de toegangsweg en het depot van het grootwarenhuis Carrefour (voorheen GB) te Kontich een dertiental handgevormde scherven ingezameld, waarvan één met kamversiering (fig. 2: 7)¹¹.

Tijdens het summier archeologisch noodonderzoek van de fundatieresten van de omwaterde hoeve *Blauwe Steen*, in 1992 door de AVRA uitgevoerd, werden onder deze hoeve een paalkuil en een tweetal grachten met een lichtgrijs gekleurde vulling aangetroffen. Eén van deze grachten leverde een drietal scherven handgevoerd aardewerk op (fig. 2: 8)¹².

Bij de aanleg van de straat Neerveld in 1992 werden in de uitgegraven wegkoffer een aantal gebouwplattegronden en scherven handgevoerd aardewerk opgemerkt. Het aansluitende noodonderzoek uitgevoerd door het IAP leverde twee zones met bewoningssporen op (fig. 2: 9a-b). De noordelijke zone (a) bevatte de plattegrond van drie gebouwen. Slechts in enkele paalkuilen hiervan werden handgevormde scherven teruggevonden. De tweede zone (b) bevatte een rij paalkuilen en een afvalkuil.

Het schervenmateriaal uit deze kuil verwijst integraal naar het einde van de vroege IJzertijd¹³. Het onderzoek in 1994 op het aanpalende perceel leverde de tegenhanger van deze palenrij op. Een eenbeukig gebouw (7 x 3 m) was het resultaat. Een open schaal met gladde wand en *omphalos*-bodem, uit een van de paalkuilen afkomstig, dateert dit gebouw op het einde van de vroege IJzertijd. Daarnaast werden nog twee vierpostenspiekers ingetekend (fig. 2: 10)¹⁴. De prospectie van een bouwput, gelegen ten oosten van de noordelijke zone '9a', leverde in 1995 andermaal een vierpostenspieker op (fig. 2: 11)¹⁵.

2 De archeologische sporen

Bij het begin van ons archeologisch onderzoek werd met behulp van de graafmachine de maximaal 46 cm dikke humuslaag verwijderd. Onmiddellijk daaronder bevond zich de gele steriele ondergrond. Recente vergravingen maar vooral de natuurlijke verstoring door wortelsporen en dierlijke activiteiten, als gevolg van de onmiddellijke overgang tussen de humus- en de steriele laag, bemoeilijkten het lezen en interpreteren van de grondsporen.

¹⁰ *Ibidem*.

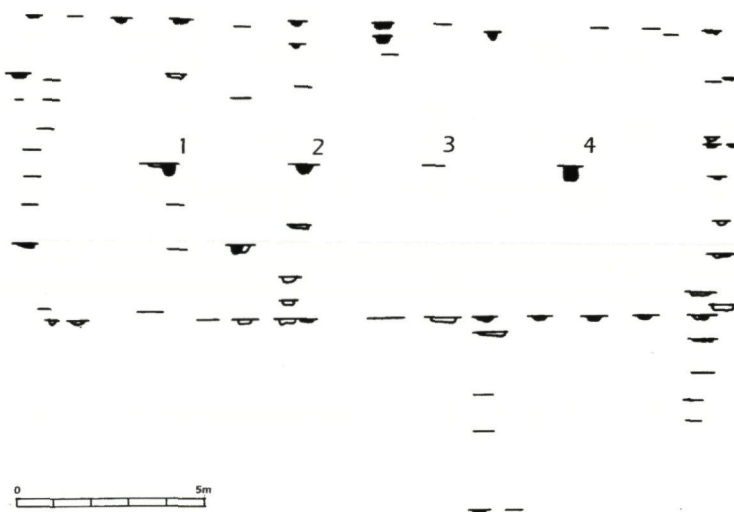
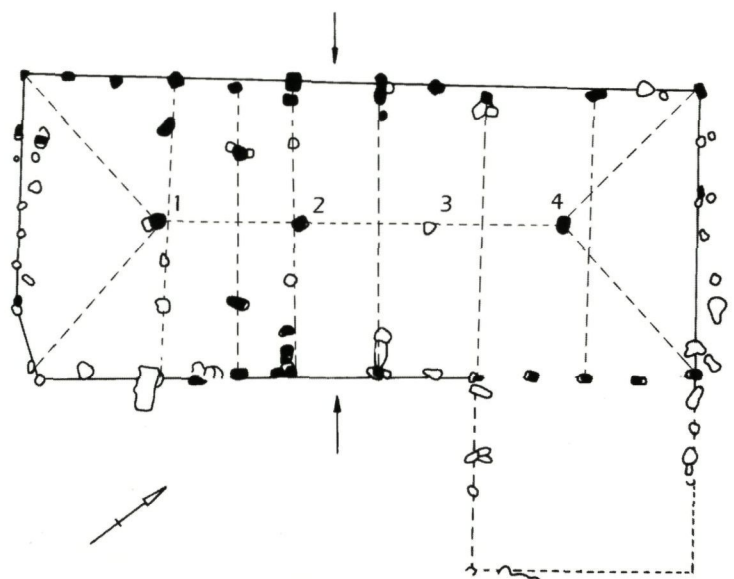
¹¹ Werkgroep prospectie 1991, 53.

¹² Verbeeck 1992, 58.

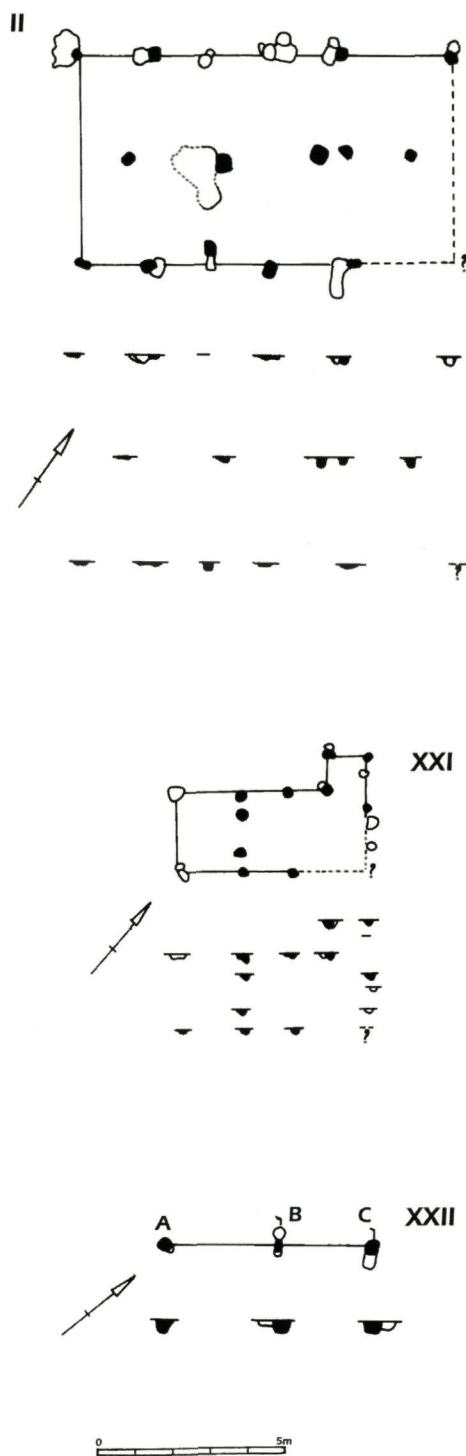
¹³ Annaert 1992, 57.

¹⁴ Verbeeck 1994, 79.

¹⁵ Werkgroep prospectie 1995, 62-63.

3 *Huisplattegrond en constructies.*
Plans de quelques constructions.

4 Huisplattegronden.
Plans de maisons.

2.1 DE GRONDSPOREN

De gevonden grondsporen lieten zich in drie categorieën uitsplitsen: greppels, kuilen en paalsporen.

In totaal werden 9 greppels ingetekend (Pl. I: a-i). Zij waren NNW-ZZO of WZW-ONO georiënteerd en lagen op de rand van het onderzochte gebied. Hun verloop volgde meestal de vroegere perceelsbegrenzing.

Naast een viertal boomvallen konden nog 20 kuilen worden ingetekend (Pl. I: 1-20). Deze kuilen waren verspreid over het ganse opgravingsterrein met een concentratie in het noordoosten maar lagen buiten de zone met paalsporen.

Meer dan 500 paalkuilen concentreerden zich in de centrale zone van het opgravingsterrein. Hun vorm was meestal vierhoekig, soms rond. De meeste bezaten onderaan een vlak of U-vormig profiel, enkele waren aangepunt. Hun diepgang varieerde van 2 tot 40 cm¹⁶. Soms was de paalkern nog zichtbaar als een donker gekleurde zone. De vulling was lichtgrijsbruin, donkergrijsbruin of donkergrijszwart gekleurd waarbij de eerste soort eerder vaag en de andere zich duidelijk in de geeloranje kleurige ondergrond aftekenden. Wij herkenden 21 gebouwplattegronden en een palenrij (Pl. I: I-XXII). Zij laten zich opsplitsen in 2, waarschijnlijk 3 woonhuizen (I-II en XXII), 18 vierpostenspiekers (III-XX) en een kleine constructie XXI. De datering van de grondsporen geschiedde aan de hand van het erin gevonden materiaal, meestal aardewerk. De meeste paalkuilen, kuilen en greppels bleven bij gebrek aan vondsten zonder chronologische toewijzing.

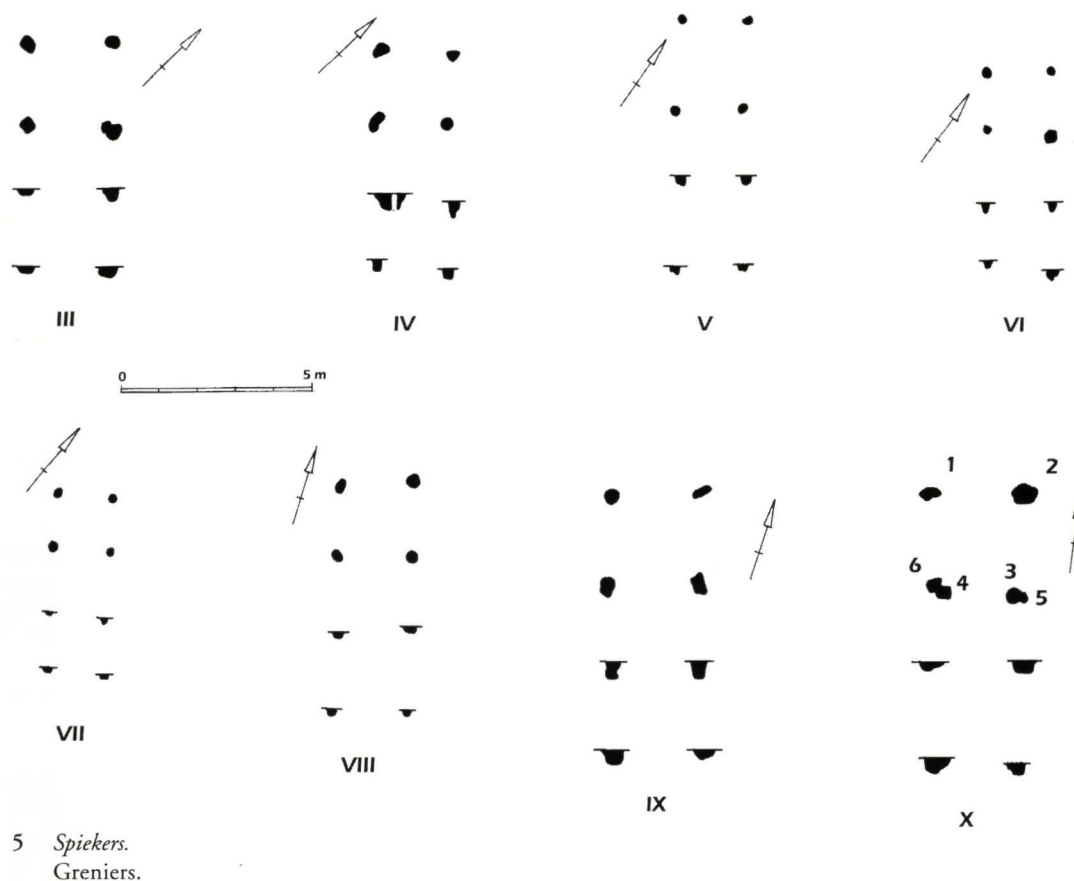
2.2 DE GEBOUWEN

2.2.1 De huisplattegronden

Alhoewel er nergens met zekerheid een haard is aangetroffen, durven wij twee plattegronden als huisplattegrond interpreteren (Pl. I: I-II). Hierbij steunen wij ons vooral op de vorm en de afmeting van de configuraties.

Gebouw I mat 7,75 bij 18,25 m en is NNO-ZZW georiënteerd. Het werd door een viertal noksteunen, telkens op 3,5 m van elkaar gelegen, tweebeukig ingedeeld (fig. 3). De paalkuilen 1-2 en 4 waren onderaan vlak en tot een diepte van respectievelijk 36, 26 en 42 cm bewaard gebleven. Hierin stonden palen met respectievelijk 26, 30 en 32 cm diameter. De vierde paal (3), in het horizontale vlak nog herkenbaar, was door bioturbatie volledig gestoord. De lange wanden werden gevormd door een enkele palenrij waarvan de meeste palen op 1,35 m afstand van elkaar stonden. Het betreft hier palen met een diameter van 20 tot 24 cm. Alle paalkuilen bevatten een overwegend donker grijsbruin gekleurde vulling. De paalkuilen in de zuidoostelijke langs zijde waren donkergrijszwart gekleurd met gele en oranje vlekken en voelden zeer humusachtig aan.

¹⁶ De diepte van de paalkuilen is altijd gemeten vanaf het niveau van de eerste intekening, d.i. onmiddellijk onder de humuslaag.

Bij meerdere kuilen kon de aanwezigheid van houtskool en verbrande leem genoteerd worden. Achttien paalkuilen bevatten samen 47 handgevormde scherven waaronder 3 rand- (fig. 12: 6, 10), 36 wand- (fig. 9: 15; fig. 14: 12 - 15) en 3 bodemfragmenten.

Gebouw II had een iets afwijkende OW oriëntering, meet 5,5 op 10 m en werd overlapt door de plattegrond van het gebouw I. De vier noksteunen, op een gelijke afstand van 2,50 m van elkaar gelegen, verdeelden het gebouw tweebeukig (fig. 4: II). De paalkuilen waren onderaan U-vormig en nog tot een diepte van 12-18-26 en 22 cm bewaard. Hierin was een paal met een zijde van 20-22 cm geplaatst. De lange zijden van het gebouw bestonden uit enkele palenrijen, waarvan de palen uit de westelijke helft afwisselend op ca. 2 en 1,5 m van elkaar stonden terwijl in de oostelijke helft de eerste reeks palen op 2 m afstand stonden en de andere ontbraken. De meeste paalkuilen hadden een donkergrijsbruine en enkele een lichtgrijsbruine vulling. Alle kuilen waren duidelijk afgelijnd. Uit zes paalkuilen werden naast een volledig profiel (fig. 12: 1) nog 21 handgevormde scherven gerecupereerd waaronder 1 rand- (fig. 9: 2) en 18 wandfragmenten (fig. 14: 5). Het volledige profiel behoort tot een emmervormige pot met naar binnen gebogen afgeronde rand.

2.2.2 De vierpostenspiekers (fig. 5-6)

Rond de huisplattegronden bevinden zich achttien eenvoudige vierposten-gebouwstructuren (Pl. I: III-XX en fig. 5-6). Hun afmetingen liggen tussen 1,40 m voor de kleinste en 2,70 m voor de grootste zijde.

III is een vierkant met 2,25 m zijde. Eén paalkuil bevatte een wandscherf handgevormd aardewerk.

IV is een vierkant met 1,80 m zijde. In drie paalkuilen lagen één rand (fig. 12: 4) en 2 wandscherven handgevormd aardewerk. Eén paalkern was gevuld met verbrande leem en houtskool.

V is een rechthoek van 1,70 bij 2,40 m.

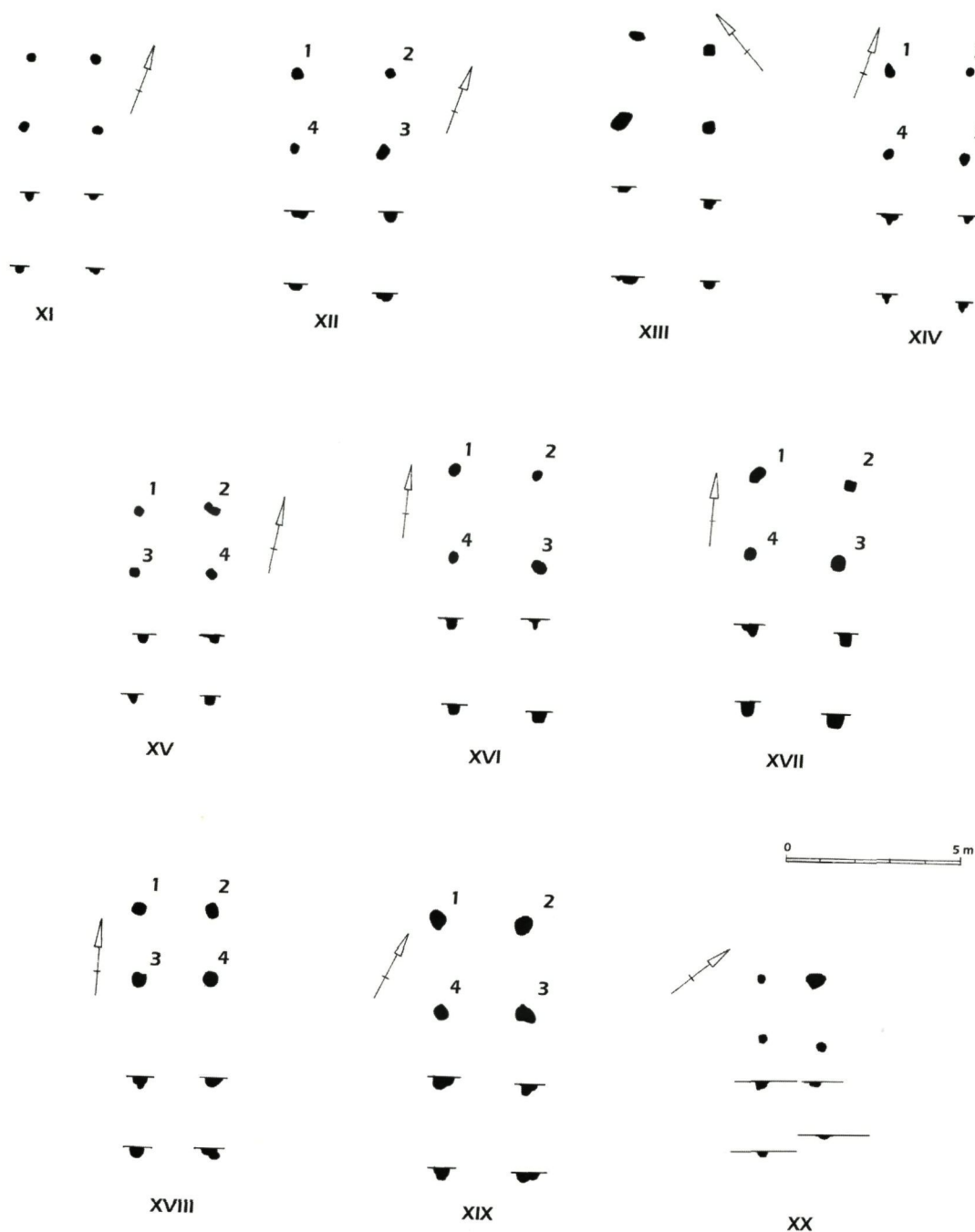
VI meet 1,70 x 1,70 x 1,70 x 1,50 m. Eén paalkuil bevatte één wandscherf handgevormd aardewerk.

VII is een vierkant met 1,40 m zijde.

VIII is trapeziumvormig en meet 1,80 x 2,00 m. Twee paalkuilen bevatten één bodemfragment (fig. 10: 6) en wandscherven handgevormd aardewerk, naast een stuk natuursteen.

IX is een vierkant met 2,35 m zijde. Drie paalkuilen bevatten 5 wandscherven handgevormd aardewerk (fig. 14: 17).

X meet in een eerste fase A 2,60 x 2,50 x 2,65 x 1,80 m. In een tweede fase B zijn de paalkuilen 3 en 4 vervangen door de ondiepe palen 5 en 6

6 *Spiekers.*
Greniers.

en meet hij 2,35 x 2,50 x 2,70 x 2,40 m. Eén wandscherf handgevormd aardewerk werd gevonden.

XI is een vierkant met 2 m zijde. Eén paalkuil bevatte twee passende wandscherven handgevormd aardewerk.

XII meet 2,70 x 2,30 x 2,60 x 2,20 m.

XIII meet 2,50 x 2,20 x 2,20 x 2,50 m. Eén paalkuil bevatte twee wandscherven handgevormd aardewerk.

XIV is een rechthoek van 2,20 x 2,40 m. Twee paalkuilen bevatten drie wandscherven handgevormd aardewerk.

XV is een rechthoek van 2,20 x 1,75 m.

XVI is een rechthoek van 2,40 x 2,60 m. Twee paalkuilen bevatten één rand- (fig. 11: 1) en één wandscherf handgevormd aardewerk.

XVII is nagenoeg rechthoekig en meet 2,30 x 2,60/2,70 m. Er was één wandscherf handgevormd aardewerk (fig. 9: 14).

XVIII is een vierkant met 2 m zijde.
 XIX meet 2,50 x 2,50 x 2,30 x 2,60 m.
 XX meet 1,60 x 1,80 x 1,70 x 1,75 m.

2.2.3 De andere constructies

Gebouw XXI (fig. 4: XXI) meet 5,10 op 2,20 m, heeft een iets afwijkende NNO-ZZW oriëntering in vergelijking met gebouw I en een uitbouw langs de NW-zijde van 90 cm lengte bij een breedte van 1,10 m. De paalkuilen hadden ofwel een egale grijsbruine vulling met oranje stippen ofwel een kern (grijsbruine met oranje stippen) en een vulling (lichtgrijs met geeloranje vlekken). De paalkuilen zijn nog maximaal 22 cm diep. Op de plaats waar de hoekpaal a verwacht werd, is geen enkele verkleuring waargenomen. Er zijn geen *archaeologica* gevonden.

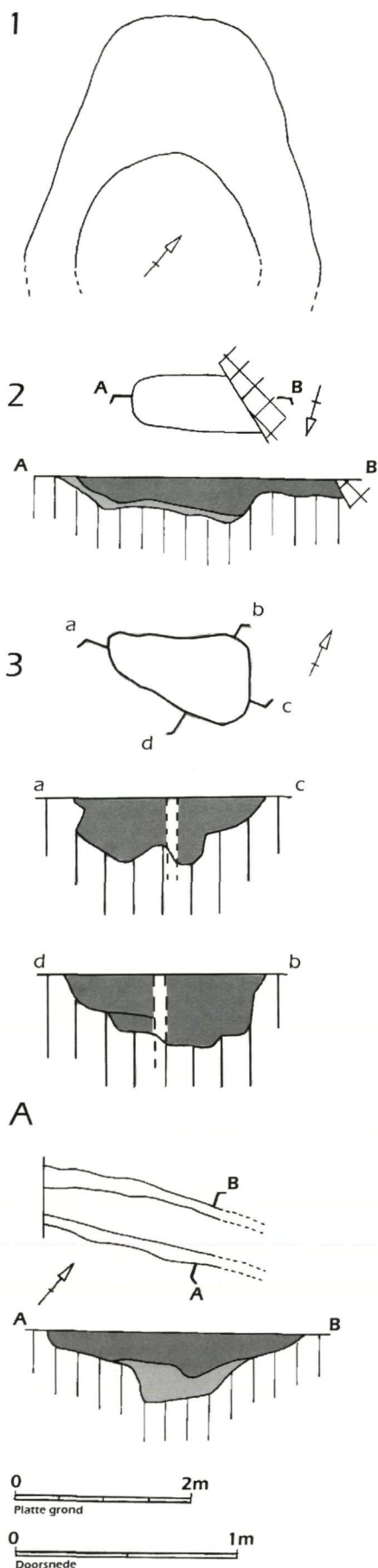
Gebouw XXII (fig. 4: XXII): binnen de zone van de gebouwen I en II werden nog verscheidene diepe paalkuilen ingetekend. Nochtans is het niet mogelijk om hierin meerdere gebouwen te herkennen. Slechts een drietal palen die op een onderlinge afstand van 3 en 2,50 m van elkaar liggen, en dezelfde oriëntering hebben als gebouw I, kunnen de noksteunen zijn van een meer dan 5,50 m lang gebouw (fig. 4: XXII). Zij bezitten dezelfde gekleurde vulling en zijn nog tot een diepte van 30 cm bewaard. Nochtans zijn er geen wandpalen gevonden die deel kunnen uitmaken van dit gebouw. Twee paalkuilen bevatten twee wandscherven handgevormd aardewerk terwijl de derde paalkuil B één volledig en één doorboord hoekfragment van een weefgewicht bevat (fig. 15: 1 & 2).

2.3 DE KUILEN

In totaal werden, op basis van hun nagenoeg vlak verloop, 20 verkleuringen als kuil ingetekend (Pl. I: 1-20).

Kuil 1 (fig. 7: 1) bevond zich op het door AVRA geprospecteerde terreinonderdeel 1 van het perceel nr 154. Wegens water-over-last werd slechts de helft van deze kuil over een diepte van 5 cm afgeschaafd. Een doorsnede is niet gemaakt. Het betreft een ovale kuil van waarschijnlijk 3,25 bij 5,50 m met daarin een ronde lichtgrijze kern van 2,20 m diameter. Vermoedelijk gaat het om een waterput die later als afvalkuil heeft dienst gedaan. De bovenste vulling bevatte twee rand- (fig. 13: 1) en twintig wandscherven (fig. 14: 1) handgevormd aardewerk, één fragment verbrand bot, zes andere botfragmenten, één maalsteen, één slijpsteen en een brok ijzer.

Kuil 2 (fig. 7: 2) was gedeeltelijk verstoord door een recente machinaal gegraven gracht. Hij was nog maximaal 20 cm diep en bestond uit

7 Kuilen en greppels.
 Les fosses et les fossés.

Plaat I

Opgravingsplan.

Plan générale de la fouille.

- Legende:
- 1. midden-IJzertijd
 - 2. einde midden-IJzertijd
 - 3. IJzertijd
 - 4. middeleeuws en postmiddeleeuws
 - 5. niet dateerbaar
 - 6. boomvallen

een egale zwartbruine vulling. Hij bevatte 3 scherven handgevormd aardewerk.

Kuil 3 was nog 4 cm diep en had een vage lichtgrijze vulling met veel brokjes ijzervorming.

Kuil 4 met een bewaarde diepte van 6 cm bezat een grijze tot lichtgrijze gekleurde vulling.

Kuil 5 was nog maximaal 10 tot 12 cm diep en bezat een vage lichtgrijs gekleurde vulling.

Kuil 6 was nog 6 tot 8 cm diep en had een horizontaal verloop en een donkerbruingrijs gekleurde vulling.

Kuil 7 lag in de nabijheid van kuil 1. Hij had een donkergrijze vulling en bevatte een geglaazuurde postmiddeleeuwse scherf. Er is geen doorsnede gemaakt.

Kuil 8 bevond zich op de rand van de sleuf. Hij had een bruine vulling met overwegend witte en enkele roestbruine vlekken. Hij bevatte een geglaazuurde middeleeuwse scherf.

Kuil 9 was nog 20 cm diep en oversneed greppel b2. Hij had een bruin-lichtgrijze vulling met vele witte en gele vlekken. Greppel b2 bevatte scherven middeleeuws aardewerk (zie verder).

Kuil 10 was nog 20 cm diep, met bovenaan een bruinzwarte en onderaan een oranjegrijze vulling.

Kuil 11 was 10 cm diep met dezelfde gekleurde vulling als kuil 9.

Kuil 12 had een gebogen verloop en een maximale diepte van 20 cm. De vulling bestond uit een egaal donkergrijs gekleurde zone met daaronder een grijze zone met houtskoolstippen.

Kuil 13 was nog 8 cm diep. Hij had een donkerbruingrijze vulling met oranje vlekken en was zeer scherp afgelijnd.

Kuil 14 was nog 12 cm diep en had dezelfde vulling als kuil 13.

Kuil 15 was nog 14 cm diep, met een grijze vulling met oranje en gele vlekken.

Kuil 16 was 12 cm diep, met een donkergrijsbruine vulling met witte sporen van uitloging.

Kuil 17 had een gebogen verloop, was maximaal 12 cm diep. De vulling was homogeen lichtgrijs met bruingele vlekjes.

Kuil 18 was nog 6 cm diep. De heterogene lichtgrijze vulling vertoonde geelbruine vlekjes.

Kuil 19 (fig. 7: 3) had een U-vormig verloop met een maximale diepte van 24 cm. De vulling bestond uit een bruingrijs pakket, onderaan oranje afgezoomd.

Kuil 20 had een schuin verloop van 10 tot 14 cm diepte, met een bruingrijze vulling met oranje stippen en stukjes ijzeroer.

2.4 DE GREPPELS

Naast een recent machinaal uitgegraven greppel, die nagenoeg het ganse zuidwestelijke deel

van onze opgravingszone verstoorde, werden nog 9 greppels ingetekend (Pl. I: a-i).

Greppel a (fig. 7: a) bevond zich op het door ons geprospecteerde terreinonderdeel 1 van perceel 154. Als gevolg van het aanwezige grondwater werd hij slechts over een lengte van 2 meter ingetekend. Zijn verloop werd echter over een afstand van 15 m opgemerkt. Hij had onderaan een U-vormig profiel met een egaal lichtgrijze vulling b die tot maximaal 30 cm diepte bewaard bleef met daarop een in een V-vorm eindigend gedeelte a dat uit een grijsbruine vulling bestond. In deze greppel werden vijf wandscherven handgevormd aardewerk en een ijzerslak gevonden.

Greppel b werd opgesplitst in een deel b1 en een oversnijdend deel b2. Het gedeelte b1 was bruingrijs met vele bruine spikkels en bevatte een Paffrath-achtige wandscherf. Het deel b2 was bruingrijs met vele gele vlekken en bevatte twee wandscherven wielgedraaid aardewerk.

Greppel c had een egaal donkergrijs gekleurde vulling met bruine vlekjes en bezat een geglaazuurde middeleeuwse scherf. Er werd geen doorsnede gemaakt.

Greppel d had een lichtgrijze vulling met grijze vlekjes. Hij oversneed kuil 8 waarin zich een middeleeuwse scherf bevond. Er werd geen doorsnede gemaakt.

Greppel e had een gebogen vorm en was nog 16 cm diep. Hij bestond uit een oude greppel met grijze vulling met witte zones en werd gedeeltelijk oversneden door een jongere greppel met dezelfde oriëntatie maar met een donkergrijze vulling met veel ijzervorming. Er werd geen doorsnede gemaakt.

Greppel f had een U-vormig profiel met een maximale diepte van 34 cm. Hij had een egaal grijze vulling met vele bruine en oranje spikkels.

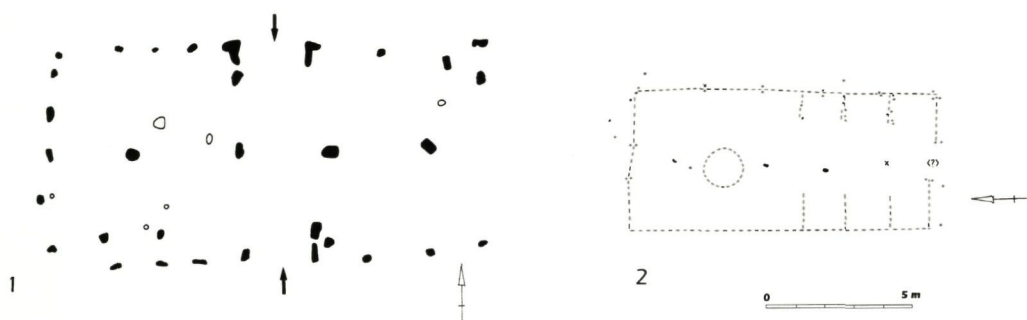
Greppel g had een gemengde vulling van zwartgrijze en oranje vlekken.

Greppel h was V-vormig en 39 cm diep. Hij bezat een egaal zwartgrijze humusachtige vulling en was duidelijk afgelijnd.

Greppel i werd gevormd door restanten van verschillende ploegsporen of greppeltjes met een V- ofwel U-vormig profiel en een diepte van 5 tot 12 cm. Zij waren donkergrijs met oranje vlakken en bruine stippen. Een onderdeel bevatte een geglaazuurde postmiddeleeuwse wandscherf.

3 Vondsten

In totaal zijn er 345 *archaeologica* gevonden, zijnde: 328 scherven (de wandscherven met een oppervlakte van minder dan 1 cm² en de geglaazuurde postmiddeleeuwse wandscherven kregen geen inventarisnummer); 5 behoren tot het wielgedraaide middeleeuwse aardewerk, waaronder een wandscherf Paffrath-achtig aardewerk (10de-

8 *Vergelijkbare huisplattegronden.*
Plans de bâtiments: les comparaisons.

12de eeuw) en 323 tot het handgevormde aardewerk; (45 van deze scherven zijn zozeer afgebrokkeld dat zij voor verdere studie niet in aanmerking komen), 2 weefgewichten waarvan één fragmentair, 5 stukken natuursteen (waarvan twee met een gegladde kant, mogelijk afkomstig van een maalsteen), 6 fragmenten niet bewerkte silex, 3 dakpanfragmenten en 1 niet nader te bepalen verbrand voorwerp. 75 % van dit materiaal is afkomstig uit het areaal van de grote gebouwen. Al de dakpanfragmenten zijn tijdens de schaaftbeurt tot het eerste niveau gevonden en kunnen nog het gevolg zijn van onzuiverheden op dit niveau.

4 Datering van de grondsporen

4.1 DE GEBOUWEN

Huisplattegrond I toont grote overeenkomst met het type huizen uit de midden-IJzertijd te Haps (N.-Br., NL)¹⁷. Wij stellen verscheidene punten van overeenkomst vast. De lengte is minder dan 20 m. Het gebouw is tweebeukig ingedeeld waarbij de noksteunen op minder dan 5 m afstand van elkaar staan. Een 2 m brede opening ongeveer in het midden van elke lange zijde duidt op de ingang a-b. Hij is opgebouwd uit twee of drie naar binnen staande palen. Er staat een middenpaal in de lijn tussen twee series paalkuilen van de ingang. Er zijn echter twee opmerkelijke verschillen, nl. het volledig ontbreken van een dubbele rij wandpalen en de breedte van 7,75 i.p.v. 5,5 m. Een betere vergelijking is de onvolledige plattegrond van gebouw A op de *Hooidonksche Akkers* te Son en Breugel (N.-Br., NL)¹⁸ waarbij alleen de afstand tussen de noksteunen afwijkt, of de volledige plattegrond in de midden-IJzertijd-nederzetting uit locatie b te Mierlo-Hout¹⁹ (N.-Br., NL) (fig. 8: 1). Mogelijk wijzen de verschillen in afmeting tussen het oostelijke (9,75 m) en het westelijke (8,50 m) deel op een verschil in gebruik. In het westelijke deel kunnen meer-

dere paalkuilen op de aanwezigheid van scheidingswanden of van een extra steun van een zolder (opslagruimte) wijzen. De vraag of het hier om een woon- en stalgedeelte gaat kan echter, mede door het ontbreken van een haard, niet met zekerheid beantwoord worden. Doch deze mogelijkheid mag zeker niet worden uitgesloten. De lengteas, gemarkeerd door de vier noksteunen, reikt niet tot aan de korte zijden. De aanwezigheid van een schilddak is dan ook waarschijnlijk. Een reeks vlekken, ten oosten van het gebouw gelegen en nog tot maximaal 2 cm bewaard, lijkt qua verkleuring en vulling zo sterk op de palen van gebouw I dat het om de resten van een aanbouw of kraal kan gaan (fig. 3).

Voor huisplattegrond II zijn er geen exacte vergelijkingen. De meeste overeenkomst heeft hij met de boerderij uit de vroege IJzertijd te Rotterdam-Hartelkanaal (NL, Z. Holland)²⁰ die eveneens tweebeukig is met een breedte van ongeveer 5 m en een lengte van iets meer dan 10 m (fig. 8: 2). Verschillend is het ontbreken van een dubbele rij wandpalen. Een mogelijke ingang kan hier niet worden aangeduid. De lengteas, gemarkeerd door de vier noksteunen, zet zich niet door in de korte zijden zodat ook hier een schilddak het meest waarschijnlijk lijkt. Gebouw II wordt op drie plaatsen door gebouw I oversneden.

Voor gebouw XXI biedt de literatuur over de IJzertijd-nederzettingen geen vergelijking. De mogelijkheid dat het om een middeleeuwse of postmiddeleeuwse constructie gaat is niet uit te sluiten.

Van gebouw XXII blijft slechts de palenrij A-B-C over. Waarschijnlijk zijn het noksteunen. (fig. 4: XXII).

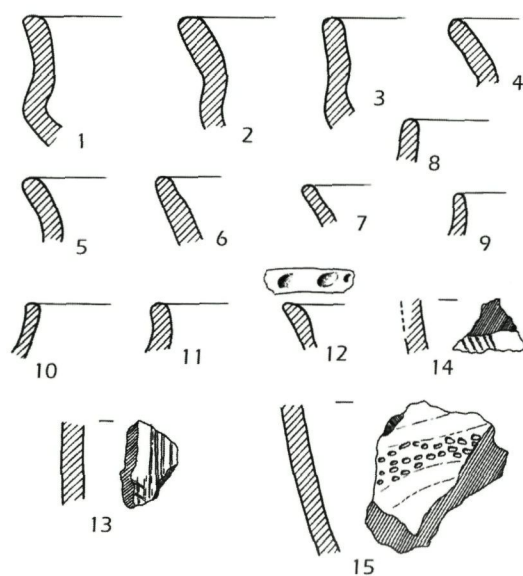
Daar de gebouwen I en II en XXII samen met deze diepere paalkuilen binnen hetzelfde areaal voorkomen, veronderstellen wij minstens een viertal bouwfasen. De aanwezigheid van houtskool, verbrande leem en aardewerkscherven met sporen van secundaire verbranding in meerdere paalkuilen, kan er op wijzen dat in mogelijk twee van de vier fasen een brand heeft gewoed.

¹⁷ Verwers 1972, 63-79.

¹⁸ van den Broeke 1980, 19, fig. 9.

¹⁹ Roymans & Tol 1993, 48, fig. 6.

²⁰ van Trierum 1992, 37.

9 *Het fijnwandig aardewerk. Schaal 1:3.*
La céramique à paroi fine. Ech. 1:3.

4.2 DE KUILEN EN GREPPELS

Slechts de kuilen 1 en 2 en de greppel a bevatten scherven handgevormd aardewerk en kunnen zonder twijfel tot onze nederzetting worden gerekend. De kuilen 7 en 8 bevatten geglaazuurde scherven middeleeuws aardewerk. Kuil 9 oversneede greppel b2 die een middeleeuwse scherv bevatte en kuil 11 had identiek dezelfde gekleurde vulling als kuil 9. De greppels b1, b2, c en i bevatten middeleeuwse scherven. Greppel d oversneede kuil 8 die een geglaazuurde middeleeuwse scherv bevatte. Al deze kuilen en greppels behoren duidelijk niet tot de nederzetting. De resterende kuilen en greppels kunnen niet worden ingedeeld.

4.3 DE VONDSTEN

4.3.1 *Het handgevormd aardewerk*

Voor de vergelijking van het handgevormd aardewerk staat de door van den Broeke opgestelde tabel over de frequentieverdeling van typen aardewerk uit Oss-Ussen (N.-Br., NL) ter beschikking. Deze typen hebben betrekking op vier variabelen: afwerking van de buitenwand, potopbouw, potvorm en wandversieringstechniek²¹. Op basis van de technische kenmerken van het baksel kunnen wij de 278 scherven handgevormd aardewerk in twee grote groepen onderverdelen: nl. het fijnwandig en het grofwandig aardewerk.

Tot het fijnwandig aardewerk behoren slechts 20 scherven: 12 rand- en 8 wandfragmenten.

Deze scherven kenmerken zich door een met zorg afgewerkte gladde buitenwand. Bij enkele fragmenten zijn er sporen van polijsting waar te nemen. De binnenkant is minder goed afgewerkt maar nog steeds glad. De kleur van de buiten- en de binnenkant varieert van grijszwart tot bruingrijs. De wanddikte schommelt tussen 5 en 11 mm met een piek van 8 mm. De verschralling bestaat bij de scherven van minder dan 8 mm wanddikte meestal uit fijn schervengruis, bij de scherven van meer dan 8 mm wanddikte gewoonlijk uit grof schervengruis. De bakking is steeds goed.

Binnen het fijnwandige aardewerk is een drietal randfragmenten met een scherpe geknikte schouder (fig. 9: 1-3) te herkennen evenals een tweetal randfragmenten die mogelijk eveneens tot dit type aardewerk kunnen gerekend worden (fig. 9: 4-5). Zij vertonen invloeden vanuit het Franse Marnegebied en hebben in zuidelijk Nederland in de tweede helft van de 5de eeuw v.C. gestalte gekregen²². Nochtans zijn zij ruwer en hebben zij een grotere wanddikte. Stellig gaat het hier niet over importwaar maar betreft het lokaal gefabriceerd aardewerk. Zij vertonen grote gelijkenis met scherven vroeg La Tène-aardewerk van Kontich *Alfsberg*²³ en Wommelgem De Keer I²⁴ (Prov. Antw.).

De andere randscherven zijn te fragmentair bewaard om hen in een vergelijkbaar type in te delen (fig. 9: 6-12).

Versiering komt slechts viermaal voor. 1 scherv bezit vingertopindrukken op de binnenkant van een rand (fig. 9: 12). 2 wandscherven zijn voorzien van een kamversiering (fig. 9: 13-14). Deze versieringstechniek komt vooral voor tussen 550 en 350 v.C. en in de Romeinse tijd²⁵. 1 wandscherv heeft als versiering een zone van twee parallelle, met de vinger aangebrachte ondiepe groeven, opgevuld met spatelindrukken (fig. 9: 15). Spatelindrukken komen voor in de vroege IJzertijd en in de overgang midden naar late IJzertijd²⁶.

Tot het grofwandig aardewerk behoren 258 scherven. Zij laten zich in twee reeksen opsplitsen. Een eerste reeks bevat 27 rand-, 9 bodem- en 181 wandfragmenten. De buitenwand heeft een kleurschakering van rozerood over beigebruin naar grijszwart, gevolg van een overwegend oxyderend bakproces. De kleur van de kern varieert van bruin tot grijszwart. De wanddikte is verschillend van de vorige groep en schommelt tussen 7 en 18 mm met een uitgesproken piek rond 1-11 mm. De bakking is over het algemeen nog goed, doch minder regelmatig dan bij het fijnwandig aardewerk. De magering bestaat meestal uit grof tot zeer grof schervengruis maar fijn schervengruis komt ook nog voor. Een tweede reeks bestaat uit 4, mogelijk 5 rand-, 2 bodem- en 34 wandfragmenten. Dit aardewerk is zeer poreus, verschraald met veel plantaardig materiaal en heeft een rozerood tot beigegrijs

²¹ van den Broeke 1987a, 32.

²² Verwers 1972, 123; van den Broeke 1980, 51.

²³ Annaert 1993, 62, fig. 10: 3-4.

²⁴ Fremault 1969, De Keer I fig. 1: 1 en 2: 7.

²⁵ van den Broeke 1987a, d, 32.

²⁶ *Ibidem*.

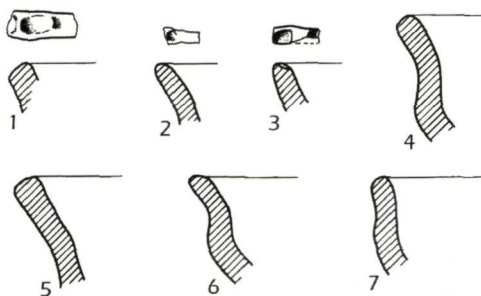
gekleurd buitenoppervlak terwijl de kleur in de breuk meestal grijs is. Zij behoren tot het door van den Broeke gedefinieerd kustaardewerk²⁷. De wanddikte varieert van 6 tot 18 mm met een piek van 9-10 mm. De scherven onder de 10 mm zijn meestal hard, deze boven de 10 mm wanddikte zijn overwegend zacht gebakken en brokkelig. Al de randfragmenten bezitten een kartelrand.

De buitenwand is in 51,8% van de gevallen besmeten. Hiertoe behoren naast een volledig potprofiel nog 8 rand-, 7 bodem- en 115 wandfragmenten. Bij de onbesmeten scherven (45%) maken wij een onderscheid tussen ruwe scherven (15 rand-, 3 bodem- en 65 wandfragmenten (32,8%) en geëffende scherven (3 rand- en 28 wandfragmenten (12,2%). De resterende 3,2% kunnen omwille van de fragmentair bewaarde toestand niet verder worden ingedeeld. Wel dient te worden opgemerkt dat bij de kleinere en sterk verwerde fragmenten niet altijd een duidelijk onderscheid is te maken tussen besmeten of ruw aardewerk. Tevens kunnen scherven, ingedeeld bij verschillende technische subgroepen wel degelijk tot eenzelfde pot behoren, zoals bv. fragmenten van vaatwerk met een besmeten buik en een geëffende of gegladde schouder of rand.

Van de 11 bodemfragmenten komen slechts zeven stuks in aanmerking voor verder onderzoek. Zes beschikken over een geknikte overgang naar de wand (fig. 10: 1-6). Zij zijn zwaar besmeten en gemagerd met fijn tot grof schervengruis. Fragment 2 heeft een duidelijk geaccentueerde voet. Fragment 3 bezit een groefversiering op de wand. Waarschijnlijk behoren de bodemfragmenten 1 en 3 tot hetzelfde recipiënt. Eén bodem heeft een vloeiende overgang naar de wand (fig. 12: 1).

Daar er slechts één volledig profiel is waren de grotere randscherven met een zekere stand voor de typologische indeling richtinggevend.

Bij de indeling van de vormen werd de indeling die van den Broeke opstelde in zijn studie over

11 *Het grofwandig aardewerk - open potvormen. Schaal 1:3.*
La céramique rugueuse - formes ouvertes. Ech. 1:3.

de bewoningssporen uit de IJzertijd te Son en Breugel²⁸ gebruikt. Volgende potvormen werden in een typologie opgenomen, waarbij een pot zonder schouder (d.w.z. zonder een naar binnen gericht bovendeel) open heet, een pot met schouder (en hals) heet gesloten. Wij onderscheiden:

I. Open potten:

- I.1. Grote schalen en kommen zonder duidelijke knik of teruggebogen rand, met rechte of licht convexe wand.

Tot dit type horen waarschijnlijk 3 randfragmenten (fig. 11: 1-3). Zij zijn versierd met vingertopindrukken boven op de rand en lijken op type Ib3 naar van den Broeke. Type Ib komt vooral voor in de overgang vroege naar midden en de volledige midden-IJzertijd²⁹.

- I.2. Schalen en kommen met naar buiten gebogen rand.

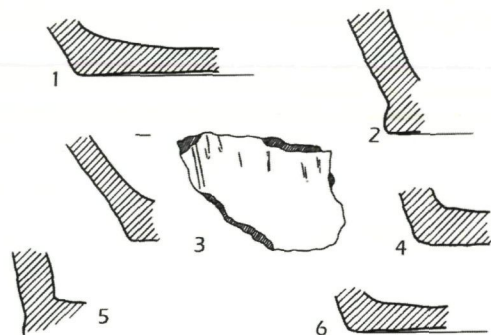
Hiertoe behoren de fragmenten met een meer geknikte overgang buik/schouder (fig. 11: 4-5). Dit type is te vergelijken met type Id1 naar van den Broeke. Mogelijk kunnen zij aanzien worden als de voorlopers van het fijnwandige zgn. Marne-aardewerk. Ze werden ook op de *Alfsberg* te Kontich aangetroffen³⁰. Type Id is te dateren in de overgang vroege naar midden-IJzertijd³¹.

Tevens behoren hiertoe 2 randfragmenten met een gebogen overgang buik/schouder (fig. 11: 6-7). Dit type is te vergelijken met type Id2 naar van den Broeke. Type Id2 komt vooral voor in de overgang vroege naar midden-IJzertijd³².

II. Gesloten potten:

- II.1. Gesloten potten met naar binnen gerichte rand. Kommen en hoge emmervormige potten met ronde overgang van buik naar schouder.

Hiertoe behoren een volledig potprofiel en nog drie randfragmenten (fig. 12: 1-4). Zij

10 *Het grofwandig aardewerk - bodemvormen. Schaal 1:3.*
La céramique rugueuse - fonds. Ech. 1:3.

²⁷ van den Broeke 1980, 45.

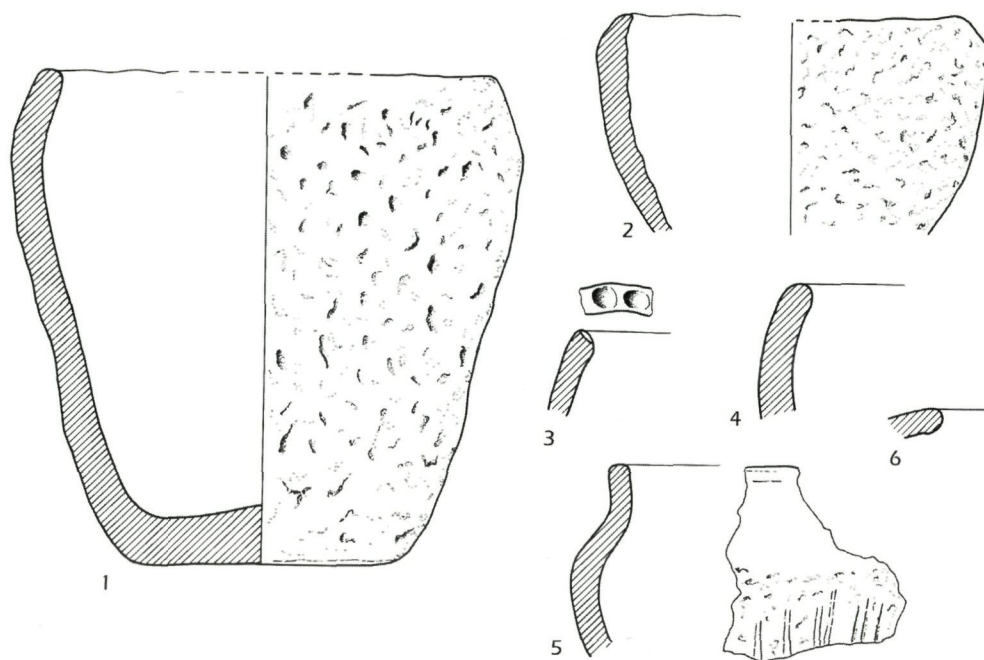
²⁸ van den Broeke 1980, 30.

²⁹ van den Broeke 1987a, type bI, 32.

³⁰ Annaert 1994, fig. 8-1, 59.

³¹ van den Broeke 1987a, bI, 32.

³² van den Broeke 1987a, bI, 32.

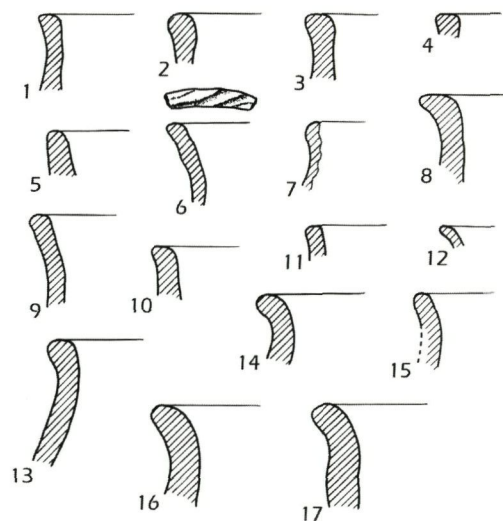

12 *Het grofwandig aardewerk - gesloten potvormen. Schaal 1:3.*
La céramique rugueuse - formes fermées. Ech. 1:3.

zijn vergelijkbaar met het type IIa3 van van den Broeke. De fragmenten 1, 2 en 4 zijn besmeten en gemagerd met grof schervengruis. Fragment 2 is opgebouwd door vanaf de rand van de bodemplaat kleirollen tot banden uit te knippen en op elkaar te zetten. Ook op de *Alfsberg* te Kontich werd dit type gevonden³³. Fragment 3 is glad, heeft een bruingrijs gekleurde buiten- en bruine binnenwand en is gemagerd met grof schervengruis. Het is versierd met vingertopindrukken op de rand. Type IIa3 is in Oss-Ussen kenmerkend voor de midden-IJzertijd³⁴.

- II.2 Hoge potten met ronde overgang van buik naar schouder, korte naar binnen staande schouder en korte verticale hals met afgeronde rand met of zonder lip. Hiertoe behoort één fragment (fig. 12: 5). Het is te vergelijken met type IIIId1 naar van den Broeke. Dit fragment heeft een gladde rand en een besmeten schouder en buik. Het is gemagerd met fijn schervengruis en versierd met een groefversiering. Type IIIId1 komt vooral voor in de late IJzertijd maar wordt eveneens in de midden-IJzertijd aangetroffen³⁵. De groefversiering is eveneens kenmerkend voor zowel de midden als de late IJzertijd³⁶.
- II.3 Potten met naar binnen buigende rand. Hiertoe hoort één fragment (fig. 12: 6). Dit

type is niet opgenomen in de typologie zoals die door van den Broeke 1980 werd opgesteld. Het is ruw, oranje gekleurd met grijs in de breuk en gemagerd met grof schervengruis.

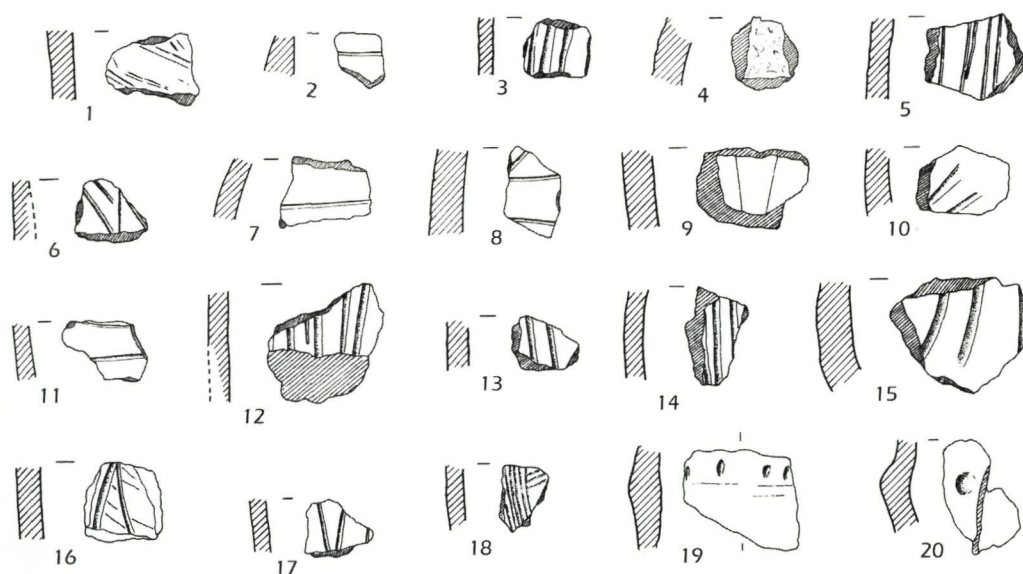
13 *Niet te determineren randfragmenten. Schaal 1:3.*
Rebords de poteries de forme indéterminée. Ech. 1:3.

³³ Annaert 1993, fig. 8-2, 59.

³⁴ van den Broeke 1987a, 32.

³⁵ van den Broeke 1987a, bIII, 32.

³⁶ van den Broeke 1987a, d, 32.

14 Wandversiering. Schaal 1:3.
Décors. Ech. 1:3.

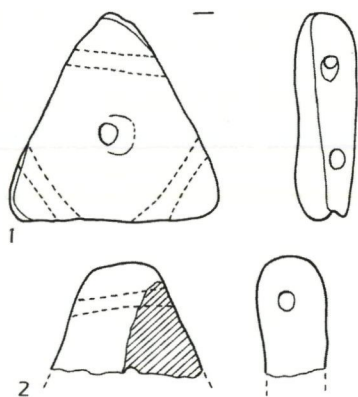
III. Andere:

Hiertoe behoren nog 19 randfragmenten waarvan het type niet te herkennen is (fig. 13: 1-17).

In totaal zijn er 23 versierde wandscherven. Een groefversiering komt twintig keer voor (fig. 10: 3; 12: 5; 14: 1-17). Deze scherven bezitten een ruw tot besmeten wand, zijn beigebruin maar overwegend grijs gekleurd met een magering van fijn tot grof schervengruis.

Slechts 1 scherv vertoont een kamversiering (fig. 14: 18). Zij heeft een ruw oppervlak, is bruin gekleurd langs de buiten- en grijs langs de binnenkant en is gemagerd met fijn schervengruis. Tenslotte zijn 2 scherven voorzien van vingertopindrukken (fig. 14: 19-20). Deze komen telkens op het schoudergedeelte voor, meer bepaald op de overgang van de besmeten buik naar de gegladde hals. Beide scherven zijn besmeten, hebben een grijze kleur en een magering van grof schervengruis.

Uit de datering van het aardewerk kan worden afgeleid dat de bewoning zich hoofdzakelijk heeft voorgedaan in de midden-IJzertijd. Het lage percentage versierde wanden (9,35 %) is een algemeen bekend verschijnsel in de midden-IJzertijd van Zuid-Nederland, evenals het besmijten van het buitenoppervlak bij nagenoeg de helft (51,8 %) van het aardewerk³⁷.

15 Weefgewichten. Schaal 1:3.
Pesons. Ech. 1:3.

4.3.2 De weefgewichten

In eenzelfde paalkuil van gebouw XXII lagen één volledig en een fragmentair bewaard weefgewicht uit bruinebakken aarde (fig. 15: 1-2).

Het volledige exemplaar behoort tot het afgeronde driehoekige type met twee grote en drie kleine vlakzijden. Elke kleine vlakzijde telt twee divergerende openingen terwijl de grote vlakzijde een centrale doorboring heeft. Alle doorboringen vertonen sporen van slijtage.

Het fragmentair exemplaar bestaat uit een afgeronde hoek met twee divergerende openingen en de breuklijn ter hoogte van de centrale

³⁷van den Broeke 1980, 54;
Verwers 1972, 136.

doorboring. Het behoort eveneens tot het afgeronde driehoekige type met centrale doorboring. Het is robuuster van vorm maar moet nagenoeg even groot zijn geweest als het volledige exemplaar.

Het driehoekige type met de drie doorboringen verschijnt in Zuid-Nederland op meerdere sites uit de midden-IJzertijd: o.a. te Bergharen³⁸ (Gelderland, NL), Beuningen³⁹ (Gelderland, NL), Oss-Ussen⁴⁰ (N. Br., NL). In Vlaanderen vinden wij dit type terug in een context uit de midden-IJzertijd te Wijnegem-Ruggeveldstraat⁴¹, tussen de vondsten uit de 3de-2de eeuw te Wijnegem-Brem⁴² (Prov. Antw.), in de pre-Flavische kuilen van de Gallo-Romeinse nederzetting te Sint-Denijs-Westrem (Prov. O.-Vl.) en uit het midden van de 1ste eeuw n.Chr. te Asper⁴³ (Prov. O.-Vl.) en te Menen-*'t Voske'*⁴⁴ (Prov. W.-Vl.).

Het door ons gevonden driehoekige type met vier doorboringen vinden wij in Nederland ten vroegste in sites uit de overgang midden naar late IJzertijd⁴⁵.

5 Datering van de nederzetting

1) Alhoewel de oudste scherven nog tot de overgang vroege naar midden-IJzertijd kunnen gerekend worden, behoren alle bewoningssporen van onze nederzetting tot de midden-IJzertijd.

2) Boerderij II en minstens de spiekers IV, XVI en XVII dateren uit de midden-IJzertijd.

3) Boerderij I en de kuil 1 behoren tot het einde van de midden-IJzertijd.

4) Palenrij van gebouw XXII behoort tot de laatste bewoningsfase van onze site, zijnde de overgang midden naar late IJzertijd.

Opmerkelijk is de oversnijding van de huisplattegronden I en II daar waar in Oss-Ussen overlappingen van huisplattegronden uit de midden-IJzertijd niet voorkomen⁴⁶ maar een opvallend verschijnsel vormen voor de boerderijen uit de late IJzertijd⁴⁷.

De aanwezigheid, in verhouding met het aantal huisplattegronden, van een groot aantal vierpostenspiekers stemt volledig overeen met het beeld van andere sites uit de midden en late IJzertijd. Te Someren (N.-Br., NL) vonden Roymans en Kortlang naast één boerderij een 50-tal voorraadschuurtjes van 4, 6 of 8 palen, alle te dateren in de vroege IJzertijd⁴⁸. Op de Kerkakkers te Dommelen (N.-Br., NL) vond Roymans geen huisplattegrond maar wel 15 spiekers met 4, 6 of 8 palen uit de midden-IJzertijd⁴⁹. Te Mierlo-Hout (N.-Br., NL) stonden in locatie 'b' naast 2 boerderijen nog 28 bijgebouwtjes of spiekers uit de midden-IJzertijd en in locatie 'c' naast waarschijnlijk 1 boerderij nog 6 bijgebouwtjes uit de IJzertijd⁵⁰. In Moergestel (N.Br., NL) vonden Hendriks en Van Nuenen 10 huizen en 23 spiekers uit de late IJzertijd/vroeg-Romeinse

tijd⁵¹. In het westelijke deel van de opgravingen te Haps (N.- Br., NL) vond Verwers 21 huisplattegronden en 40 spiekers uit de IJzertijd⁵². En in Den Dungen N.-Br., NL) lokaliseerden Verwers en van den Broeke 9 boerderijplattegronden en minstens 90 spiekers uit de late IJzertijd⁵³.

6 Besluit

De afwezigheid van archeologische sporen op het perceel ten noorden van het opgravingsterrein wijst vermoedelijk op het noordelijke uiteinde van de nederzetting. Dezelfde vaststelling voor het westelijke deel en de concentratie van uitsluitend middeleeuwse sporen in het oostelijke deel van de opgravingen kan er op duiden dat ook hier de grens van de nederzetting bereikt werd. Daarentegen wijzen de aanwezigheid van kuil 1 en greppel a in het zuidelijke deel van de opgravingen op een mogelijk verder verloop van de nederzetting. Zodoende bestaat er een kans dat het grootste gedeelte van de nederzetting, een boerenerf, gekend is.

De nederzetting *Blauwesteen* wordt best vergeleken met de midden-IJzertijd nederzetting te Mierlo-Hout. Deze laatste bestaat uit 2 huisplattegronden waarrond 28 spiekers zijn gelegen. Binnen een redelijke afstand bevond zich het bijbehorende grafveld dat stamt uit de vroege en midden-IJzertijd en nog geheel past in de traditie van de Zuid-Nederlandse urnenvelden. Gedurende de late Bronstijd en de vroege IJzertijd (1100-400 v.Chr.) werden de zandgronden bevolkt door kleine gemeenschappen van doorgaans drie tot vijf families. Deze families woonden in boerderijen die met een zekere regelmaat van standplaats veranderden. Het werd echter traditie om de doden steeds op een vaste, gemeenschappelijke locatie te begraven⁵⁴.

De opgravingsresultaten op de *Blauwesteen*, het *Kapelleveld/Steenakker* en de *Alfsberg*, samen met de gegevens van de prospecties op de K.M.O.-zone *Blauwesteen* tonen ons een verzameling van losse bewoningsskernen die vanaf het einde van de vroege IJzertijd tot in de late IJzertijd in dit gebied hebben bestaan. De vondst van *urnae cinerales* in het gebied van het *Blauwensteens Bosch* in de 17de eeuw⁵⁵, past dan ook volledig in deze context.

Dankwoord

Deze publicatie kwam tot stand mee dankzij de hulp van een aantal personen en instanties die wij hier uitdrukkelijk wensen te bedanken: de heren Milo, Tanaka en Van Eeckhoven, eigenaars van de onderzochte terreinen voor hun bereidwillige toestemming tot dit archeologisch onderzoek; de gemeente Kontich voor de terbeschik-

³⁸ Janssen 1975, 258.

³⁹ Janssen 1973, 48-49.

⁴⁰ van den Broeke 1987a, afb. 9, 38.

⁴¹ Mondelinge mededeling Jan Willems.

⁴² Fremault 1969, 53 en afb. 23: 69.

⁴³ Vermeulen 1993, 225.

⁴⁴ Deschietter 1994, 19 en fig. 11: 2.

⁴⁵ Wilhelmi 1977, 181-184, Taf. 30: afb. 2; Verwers 1972, 118, afb. 79; van Trierum 1992, 79, afb. 71-4.

⁴⁶ van der Sanden 1987, 56.

⁴⁷ van der Sanden 1987, 58.

⁴⁸ Roymans & Kortlang 1993, 30-31.

⁴⁹ Roymans 1985, 13.

⁵⁰ Roymans & Tol 1993, 49.

⁵¹ Hendriks & Van Nuenen 1989, 23.

⁵² Verwers 1972, 65.

⁵³ Verwers & van den Broeke 1985, 11.

⁵⁴ Roymans & Tol 1993, 46.

⁵⁵ Van Passen 1988, 12.

kingstelling van de gemeentelijke graafmachine met bestuurder; mevrouw Rica Annaert, de heer Luc Van Impe (beiden VIOE) en de heer Guy De Mulder (Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - Zottegem) voor hun advies bij de studie van het handgevormd aardewerk, prof. dr. Jean Bourgeois (U.Gent) voor zijn raad bij de studie van het kustaardewerk, de heer Michel De Smet voor de datering van het middeleeuwse aardewerk, en tenslotte de tien-tallen AVRA-leden voor hun spontane en belangeloze medewerking.

RÉSUMÉ

Habitat de l'Age du Fer à Kontich, Blauwesteen (prov. d'Anvers)

Suite à la surveillance des travaux de construction dans la zone d'activités économiques du *Blauwesteen* à Kontich, l'association Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie (AVRA) avait procédé en 1998-1999 à une fouille systématique de la parcelle située 152, Duffelsesteenweg. Quelque 2.500 m² avaient alors été examinés et fouillés en étroite collaboration avec le Nationale Dienst voor Opgravingen/Service National des Fouilles (devenu après: Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, puis actuellement: Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed-VIOE).

Les traces archéologiques se composent de 9 fossés, 4 chablis et 20 fosses, dont 1 puits, ainsi que de 500 trous de poteaux. Ceux-ci permet-

tent d'identifier les plans de 18 petits greniers, de 2 voire de 3 plans d'habitation et d'une petite construction secondaire.

La première habitation, de 7,75 sur 18,25 m, se rapproche du type de construction de Haps (Pays-Bas), datant de l'Age du Fer moyen. La seconde, de 5,50 sur 10 m, présente une division interne à deux nefs. Enfin, seule une rangée de trois poteaux porteurs permet de supposer la troisième maison, également à deux nefs. La dernière construction, d'importance secondaire, ne montre aucune division interne.

Parmi les 345 trouvailles, on dénombre 323 fragments de céramique non tournée et 2 pesons. L'analyse comparative des céramiques non tournées se base sur l'étude du site de Oss-Ussen (Pays-Bas) de P. van den Broeke, présentant un tableau de la fréquence de distribution des types des céramiques ; la classification typologique s'appuie sur le corpus des céramiques du site de Son-en-Breugel (Pays-Bas), établi par le même auteur.

Exception faite pour quelques céramiques, datées de la transition Premier Age du Fer/Age du Fer Moyen, la majorité des céramiques du site de Kontich peut être datée de l'Age du Fer moyen. Les 2 pesons, par contre, semblent dater de la transition vers l'Age du Fer final.

Confirmant les découvertes de l'Age du Fer réalisées sur d'autres sites de la région campinoise, les fouilles à Kontich montrent l'existence d'un modèle d'habitat peu structuré mais typique de l'Age du Fer, avec une construction centrale ou majeure, entourée de plusieurs constructions secondaires.

BIBLIOGRAFIE

- ANNAERT R. 1992: Noodopgraving industriezone Blauwesteen, *Werking AVRA*, 56-57.
- ANNAERT R. 1993: Een Viereckschanze op de *Alfsberg* te Kontich (prov. Antwerpen): meer dan een cultusplaats, *Archeologie in Vlaanderen* III, 53-125.
- ANNAERT R. 1994: Aanvullend onderzoek van de Gallo-Romeinse nederzetting Kontich-Kapelleveld (prov. Antwerpen), Interimverslag 1993, *Archeologie in Vlaanderen* IV, 85-93.
- ANNAERT R. 1995: De *Alfsberg* te Kontich (prov. Antwerpen), Eindrapport, *Archeologie in Vlaanderen* V, 41-67.
- BAEYENS L. 1975: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Kontich 43E*.
- BAEYENS L. & DECKERS J. 1968: *Kontich 43E. Bodemkaart van België (schaal 1:20.000)*.
- DESCHIETER J. 1994: Een Gallo-Romeinse nederzetting te Menen, *Westvlaamse Archaeologica* 10, 5-22.
- FREMAULT Y. 1969: *Nederzettingssporen uit de IJzertijd in het Antwerpse, Verzameling A. Goossens (Borgerhout), Oudheidkundige Repertoria. Reeks B: De verzamelingen, Brussel*.
- HENDRIKS J. & VAN NUENEN F. 1989: *De Verschrikkelijke Zelt, Voorlopig verslag van een oudheidkundig bodemonderzoek op de huisakker van de Vrijhoef te Moergestel (Noord-Brabant)*.
- JANSSEN A. J. 1973: Een midden-IJzertijd nederzetting te Beuningen (Gelderland), *Westerheem* 24, 42-50.
- JANSSEN A. J. 1975: Het Wijkse Veld te Bergharen (Gelderland), *Westerheem* 26, 249-261.

- LAUWERS F. 1971: De Gallo-Romeinse opgravingen te Kontich. In: *Handelingen 41ste Congres der Federatie van Kringen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België*, Mechelen, 50-57.
- LAUWERS F. 1974: Gallo-Romeinse opgravingen op het Kapelleveld te Kontich. In: *Handelingen Archeologisch Kongres Tongeren 11-14 november 1971*, Publikaties Provinciaal Gallo-Romeins Museum Tongeren 19, Tongeren, 117-125.
- LAUWERS F. 1975: De Gallo-Romeinse vindplaats op de Alfsberg te Kontich, *Annalen van het XLI-IIste Congres van de Federatie van kringen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België*, Sint-Niklaas, 25-27.
- ROYMANS N. 1985: Nederzettingssporen uit de midden-IJzertijd op de Kerkakkers te Dommele. In: SLOFSTRA *et al.* 1985: *Het Kempenproject 2*, Bijdragen tot de studie van het Brabantse heem 27, Waalre, 11-18.
- ROYMANS N. & KORTLANG F. 1985: Bewoningsgeschiedenis van een dekzandlandschap langs de Aa te Someren. In: SLOFSTRA *et al.* 1985: *Het Kempenproject 2*, Bijdragen tot de studie van het Brabantse heem 27, Waalre, 30-31.
- ROYMANS N. & TOL A. 1993: Noodonderzoek van een dodenakker te Mierlo-Hout. In: ROYMANS N. & THEUWS F. (red.), *Een en al zand, twee jaar graven naar het Brabantse verleden*, 's-Hertogenbosch, 42-57.
- VAN DEN BROEKE P.W. 1980: Bewoningssporen uit de IJzertijd en andere perioden op de Hooiondonkse Akkers, gem. Son en Breugel, Prov. Noord-Brabant, *Analecta Praehistorica Leidensia* 13, 7-80.
- VAN DEN BROEKE P.W. 1987a: De dateringsmiddelen voor de IJzertijd van Zuid-Nederland. In: VAN DER SANDEN W. & VAN DEN BROEKE P. (red.), *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 31, 23-43.
- VAN DEN BROEKE P.W. 1987b: Het handgemaakte aardewerk. In: VAN DER SANDEN W. & VAN DEN BROEKE P. (red.), *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 31, 101-119.
- VAN DER SANDEN W.A.B. 1987: Oss-Ussen, de nederzettingen. In: VAN DER SANDEN & VAN DEN BROEKE (red.), *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 31, 53-67.
- VAN PASSEN R. 1962: *Toponymie van Kontich en Lint*, Gent.
- VAN PASSEN R. 1988: *Geschiedenis van Kontich*, Kontich.
- VAN TRIERUM M.C. 1992: Nederzettingssporen uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd op Voorne-Putten, IJsselmonde en in een deel van de Hoekse Waard, *Boor balans* 2, 15-102.
- VERBEECK H. 1987: De Gallo-Romeinse nederzetting in Kontich-Kazerne, *De Leiegouw* XXIX, 317-320.
- VERBEECK H. 1989: Nederzettingssporen uit de overgang vroege naar midden-IJzertijd langsheen de Duffelse Steenweg. Opgravingsverslag Kontich 1989, *Werking AVRA*, 37-40.
- VERBEECK H. 1992: Onderzoek van de motte Blauwe Steen Hoeve, *Werking AVRA*, 58-59.
- VERBEECK H. 1994: Bewoning uit de midden-IJzertijd te Kontich-Neerveld, *Werking AVRA*, 76-79.
- VERBEECK H. & LAUWERS F. 1987: De Gallo-Romeinse nederzetting te Kontich, interimverslag 1986, *Archaeologia Belgica n.r.* II, 139-144.
- VERBEECK H. & LAUWERS F. 1988: Het archeologisch onderzoek te Kontich (opgravingen 1964-1987). In: VAN PASSEN R., *Geschiedenis van Kontich*, 877-889.
- VERBEECK H., LAUWERS F. & DE BOE G. 1986: De Gallo-Romeinse nederzetting te Kontich. *Archaeologia Belgica n.r.* II-1, 59-64.
- VERBEECK H. & TROUPIN G. 1990: Prospecties te Kontich: I K.M.O.-zone: Blauwesteen, *Werking AVRA*, 53.
- VERMEULEN F. 1993: De Gallo-Romeinse nederzetting te Sint-Denijs-Westrem (gem. Gent, prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologisch jaarboek Gent* 1992, 187-303.
- VERWERS G.J. 1972: Das Kamps Veld in Haps in Neolithicum, Bronzezeit und Eisenzeit, *Analecta Praehistorica Leidensia* 5.
- VERWERS W. & VAN DEN BROEKE P.W. 1985: Het Bossche Broek opgerold. Een archeologisch onderzoek in Den Dungen, *Tijdschrift van de heemkundevereniging 'Den Dungen'* 10, afl. 3/4, 11-20.
- Werkgroep prospectie 1991: Kontich. Veldprospectie op de terreinen van GB te Kontich, *Werking AVRA*, 53.

Werkgroep prospectie 1995: Kontich. KMO-zone
Blauwesteen, *Werking AVRA*, 62-63.

WILHELM K. 1977: Zur Funktion und Verbreitung dreieckiger Tongewichte der Eisenzeit, *Germania* 55, 180-184.